

Лекція 1

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї

Тема: Історичні зміни сім'ї
та шлюбу

МЕТА

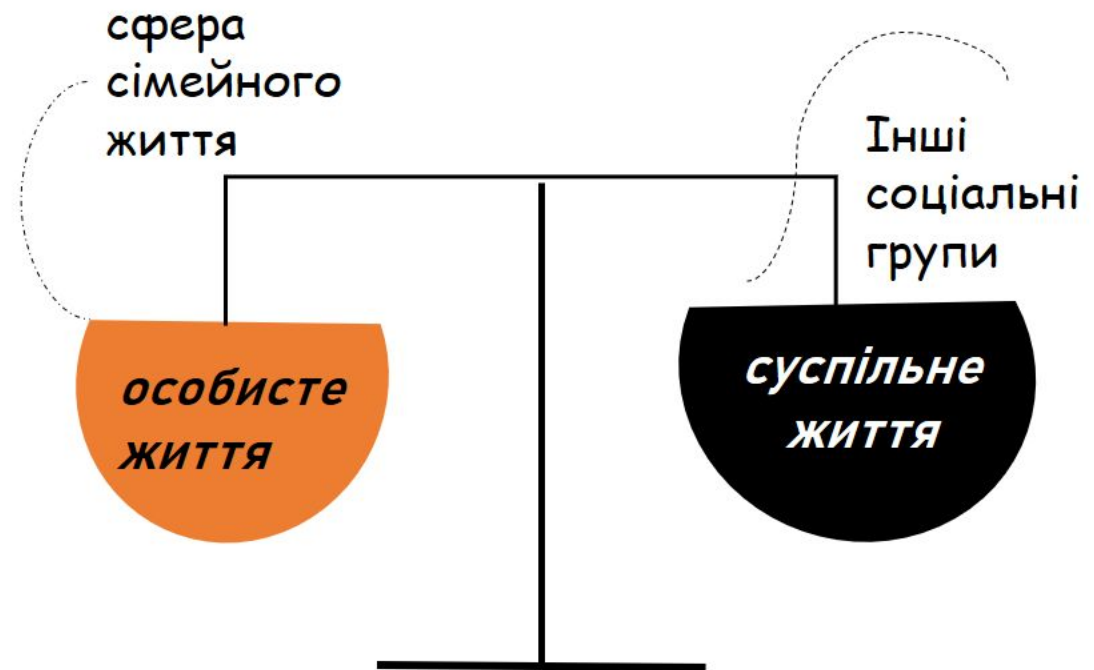
Усебічно розкриваючи сутність поняття «сім'я», визначити особливості сім'ї як суспільної одиниці, проаналізувати історичні типи сім'ї та її функції особливості шлюбно-сімейних відносин в Україні

*Основні поняття і положення теми:
шлюб, сім'я, типології сімей, структура сімей,
нуклеарна сім'я, функції сім'ї, патрилокальна
сім'я, матрилокальна сім'я, моногамія, полігамія
запрошини, приймацтво.*

Сім'я – специфічний соціальний інститут, завданням якого є репродукування і виховання молодого покоління, забезпечення особистого щастя людини

Сім'я – це первинний осередок соціальної спільності людей, заснований на шлюбі чи кровному спорідненні, один з найдревніших соціальних інститутів, який виник значно раніше класів, націй, держав

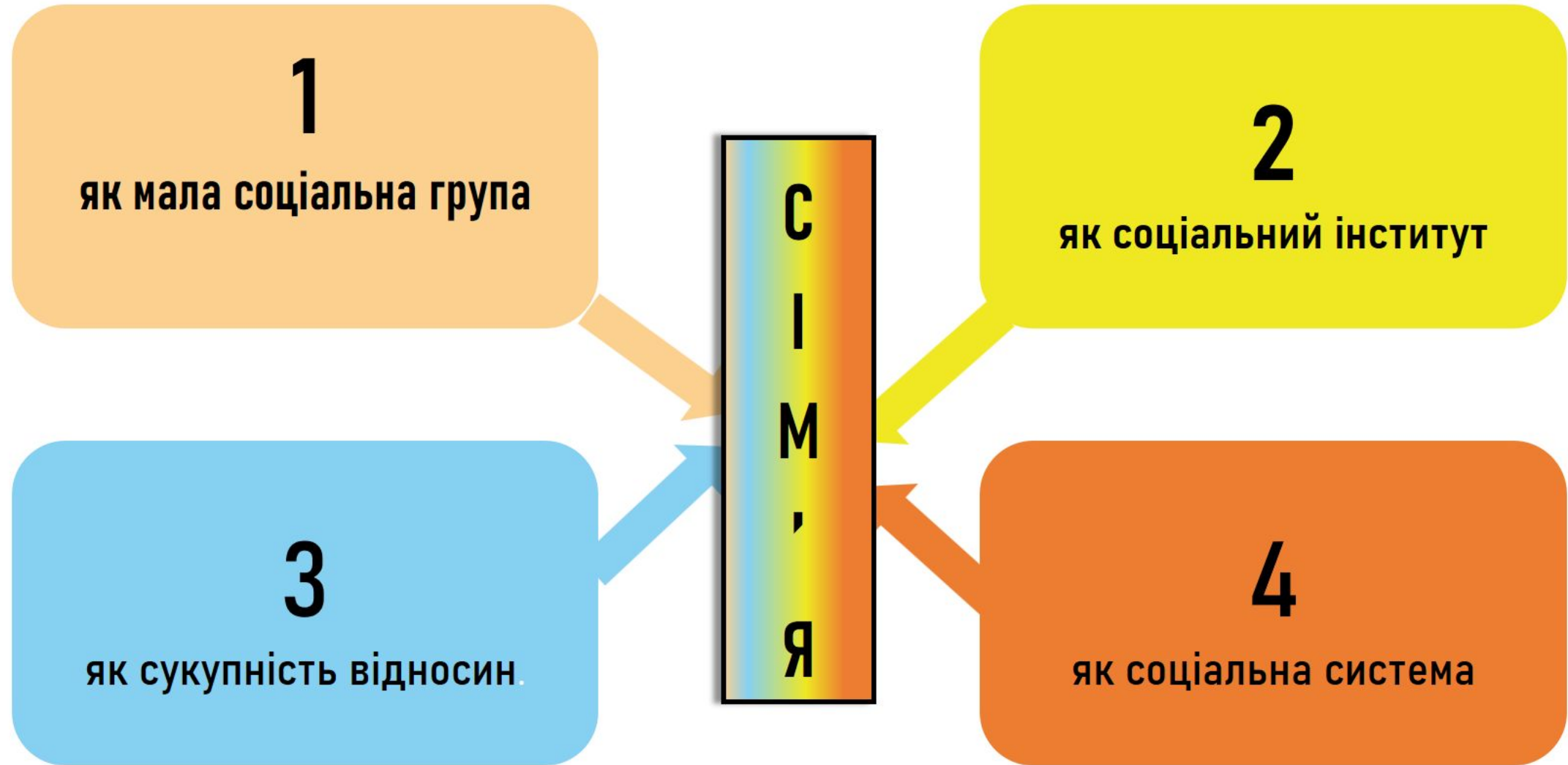
Сім'я - це початкова форма групового життя людей, саме у ній закладається і формується вміння жити у суспільстві

Сім'я - складне соціальне явище, у якому переплітаються різноманітні форми соціальних відносин і процесів

Сім'єю називається засноване на кровній спорідненості, шлюбі або усиновленні об'єднання людей, які пов'язані між собою спільністю побуту і взаємною відповідальністю за виховання дітей

..... **С І М ' Я**

Сутність сім'ї полягає у таких виявленнях

Сім'я
Пуналуа

Парна
сім'я

Моногамна
сім'я

Кровоспоріднена
сім'я

Історичні
типи сімей

За Ф. Енгельсом

Кровноспоріднена сім'я - перший ступінь розвитку сім'ї.

Це така форма сім'ї, коли споріднена група (орда, селище) поділена на різні шари поколінь.

Изначальная половая свобода не знала никаких ограничений. Любой мужчина выбирал любую женщину. Любая женщина выбирала любого мужчину.

Мать моя — не жена мне.

Сын мой — не муж мне.

КРОВНОРОДСТВЕННАЯ СЕМЬЯ

Затем возник запрет на половую связь между родителями и детьми.

Шлюбні зв'язки тут будуються по горизонталі і забороняються по вертикалі, тобто між батьками і дітьми. Батьки живуть в одному колі, а діти в другому

Шлюбні зв'язки будуються в межах поколінь. Між членами різних поколінь шлюбні стосунки заборонені, але в одному поколінні вони дозволені, незважаючи на кровну спорідненість

Пуналуа – другий ступінь розвитку сім'ї, коли не можуть бути в подружньому зв'язку не тільки батьки та діти, але й брати і сестри

Тут обмеження не лише по вертикалі, але й по горизонталі. Чоловіки однієї групи вступають у шлюбні (статеві) зв'язки з жінками другої групи. Так виникає екзогамія, тобто поза-родове подружжя

За структурою родинних взаємин

існують два основних типи сімейної

структури, або форми сім'ї:

- 1) проста, або нуклеарна сім'я;
- 2) складна, або розширена сім'я

Нуклеарна сім'я

складається з дорослих батьків і дітей, які від них залежать (матеріально, економічно, житлово, емоційно)

Розширена сім'я

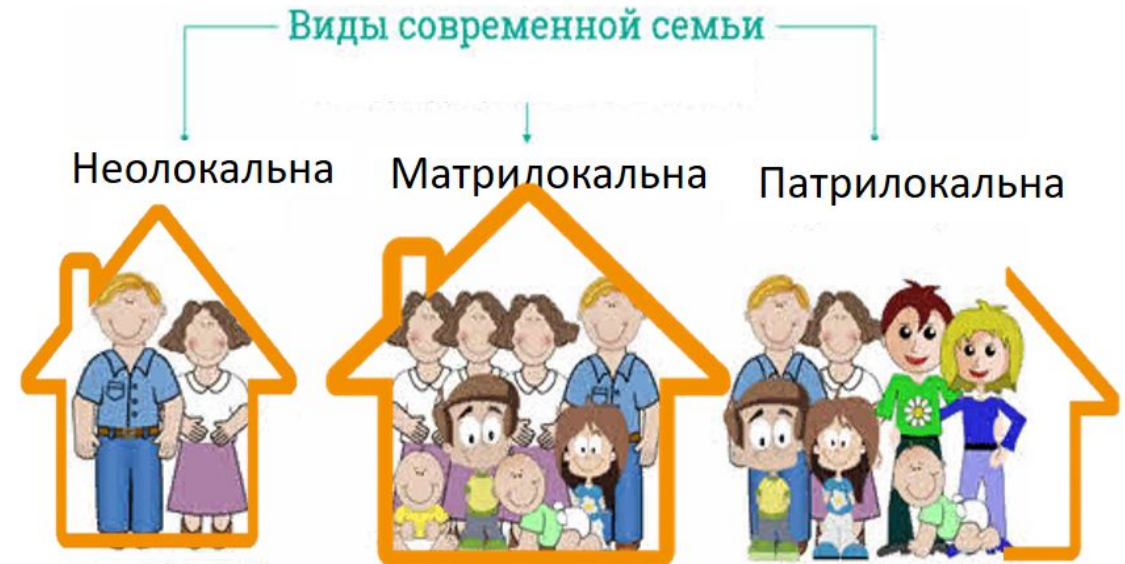
характеризується такими ознаками: вона складається з кількох поколінь. До неї входить батьківська родина, сім'я одружених дітей, інші родичі (бабуся, дідуся, тітка, дядько, двоюрідні брати і сестри, онуки).

За типом владних структур вирізняють :

- **патріархальні сім'ї** (де переважає влада чоловіків над іншими членами сім'ї), що існують у Тайланді, Японії, Ірані, Бразилії та багатьох інших країнах світу;
- **матріархальні сім'ї** (де влада належить жінці і матері)

За вибором місця проживання молодого подружжя соціологи виокремлюють:

- **патрилокальні сім'ї** (буквально з давньогр. - „місцеперебування батька")
- **матрилокальні сім'ї** (буквально місцеперебування матері)
- **неолокальна сім'я**

Полігамія

шлюб, об'єднуючий трьох або більшу кількість людей. У всіх країнах Західної півкулі і у більшості інших країн світу законною формою шлюбу вважається моногамія

Відомі дві форми полігамії.

- Полігінія
- Поліандрія

За формою шлюбу
вирізняють

Ендогамія

(шлюб між людьми з однієї соціальної категорії). Вона обмежує вибір шлюбного партнера колом осіб того ж віку, раси, конфесії або соціальної групи

Екзогамія

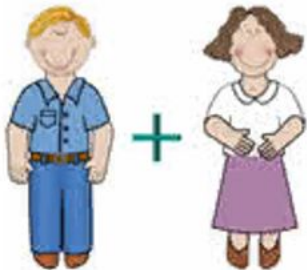
дозволяє шлюби між людьми із різних соціальних категорій

Виды современной семьи

По форме брака

Моногамная

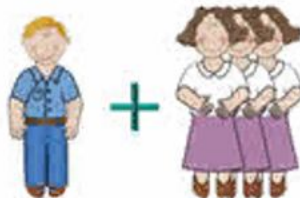
μονος – единственный
+
γάμος – брак

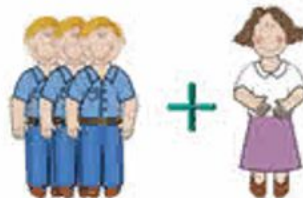
Полигамная

πολύς – многочисленный
+
γάμος – брак

Полигиния

Полиандрия

Полігінія - шлюб, який об'єднує одного чоловіка і двох або більше жінок (Азія, Африка)

Поліандрія - шлюб, який об'єднує одну жінку і двох або більше чоловіків. (Тибет)

Шлюб - це історична обумовлена форма відносин між чоловіком і жінкою, за допомогою яких суспільство упорядковує та санкціонує їх статеве життя і установлює їх шлюбні та родинні права та обов'язки

Шлюб - це контракт, який укладається трьома сторонами — чоловіком, жінкою і державою

Шлюбні відносини являють собою складну сукупність відносин між людьми: від природно-біологічних до економічних, правових, етичних, соціальнопсихологічних, естетичних

Шлюб невіддільний від законів, пов'язаних з ними - реєстрація шлюбу, право на розлучення, визнання шлюбу фіктивним, відсутність споріднення між вступаючими у шлюб

Шлюбні відносини регулюються юридичними і культурними нормами

2

Вивчення сім'ї та шлюбу як соціального інституту

Ш

Л

Ю

Б

Б

Р

А

К

Українське слово «шлюб» бере свій початок від давньо-слов'янського слова «сьлюб», що означало урочисту обіцянку. «Слюбитись» в ряді слов'янських мов означає домовитися

Етимологія російського слова «брак» указує на спорідненість із давньоруським «брачити», тобто «відбирати»

Шлюб - вільна рівноправна спілка жінки та чоловіка, укладена з дотриманням порядку та умов, установлених законом, яка утворює сім'ю і породжує взаємні особисті й майнові права та обов'язки між подружжям

Сучасний шлюб є моногамним (моногамія — міцна, стала одношлюбність) і являє собою історично четверту форму шлюбу, яку знає людство

Подружжя - це особиста взаємодія чоловіка і дружини, регульоване моральними принципами і підтримуване властивими йому цінностями

Сутність сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи виявляється у функціях сім'ї. Функції можна визначити як основні способи активності, життєдіяльності сім'ї та її членів, це основні базисні потреби людей і суспільства, які задовольняються в сім'ї

НАЙВАЖЛИВІШІ ФУНКЦІЙ СІМ'Ї

- ★ 1. Регулювання сексуальних стосунків
- ★ 2. Відтворення населення
- ★ 3. Соціалізація
- ★ 4. Турбота і захист
- ★ 5. Соціальне самовизначення

Окрім перерахованих, до найважливіших функцій сім'ї належать: організація побуту, організація особистого споживання, психологічна і матеріально-побутова підтримка членів сім'ї

ФУНКЦІЇ СІМ'Ї

Сфера сімейної діяльності	Суспільні функції	Індивідуальні функції
Репродуктивна	Біологічне відтворення	Прагнення мати дітей
Виховна	Соціалізація молодого покоління; підтримка культурної безперервності суспільства	Задоволення потреби в батьківстві, контактах з дітьми, їх виховання
Господарсько-побутова	Підтримка фізичного здоров'я членів суспільства догляд за дітьми	Одержання господарсько-побутових послуг одними членами сім'ї від інших
Економічна	Економічна підтримка неповнолітніх і непрацездатних членів	Одержання матеріальних засобів одними членами сім'ї від інших (у випадку непрацездатності або в обмін на послуги)
Первинного соціального контролю	Моральна регламентація поведінки членів сім'ї у різних сферах життєдіяльності	Формування і підтримка правових і моральних санкцій за негативну поведінку і порушення моральних норм взаємовідносин між членами сім'ї
Духовно-емоційна	Духовний розвиток членів сім'ї, емоційна стабілізація індивідів, їх психологічна терапія	Духовне взаємозбагачення членів сім'ї, психічний захист, емоційна підтримка
Соціально-статусна	Відтворення соціальної структури, надання певного соціального статусу членам сім'ї	Задоволення потреб у соціальному просуванні
Дозвільна	Організація раціонального дозвілля, соціальний контроль у сфері дозвілля	Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля
Сексуальна	Сексуальний контроль	Задоволення сексуальних потреб

Специфічні функції сім'ї – ті, які виконує сім'я тільки в певних історичних обставинах

- народження (репродуктивна функція),
- утримання дітей (екзистенціальна)
- виховання дітей (функція соціалізації), сексуально-еротичну

Неспецифічні функції – ті, які виконує сім'я тільки в певних історичних обставинах

- накопичення і передача власності та статусу,
- організацією виробництва і споживання, ведення домогосподарства,
- організація відпочинку і дозвілля,
- турбота про здоров'я і добробут членів сім'ї,
- створенням мікроклімату, що сприяє зняттю напруги

Основні історичні типи відтворення населення

1

Архаїчний

Притаманний родовому суспільству.
Вважається, що кількість народжуваних дітей тут не регулювалась, формувалась стихійно

2

Традиційний

Притаманний докапіталістичним, аграрним суспільствам, а також тим, які перебували на ранніх стадіях розвитку капіталізму. Кількість народжуваних дітей регулювалась нормами традицій. Кожне нове покоління у сімейному житті дотримувалось традицій батьків і дідів.

3

Раціональний, тип відтворення населення (сучасний)

Складався і домінує в економічно розвинутих країнах. Кількість народжених дітей у сім'ї визначається свідомим і вільним вибором батьків, раціональною нормою

Історичні форми шлюбу на Україні

Здавна в Україні існували різні форми шлюбу:

- 1) викрадення дівчат;
- 2) шлюб-купівля;
- 3) договірне весілля;
- 4) матріархальний шлюб (сватання дівчини до хлопця);
- 5) сватання через сваху;
- 6) звільнення шляхом шлюбу від смертної кари

Якби-таки та по чарці дали!
Якби-таки та й по другій камили!

XVI - XIX ст.

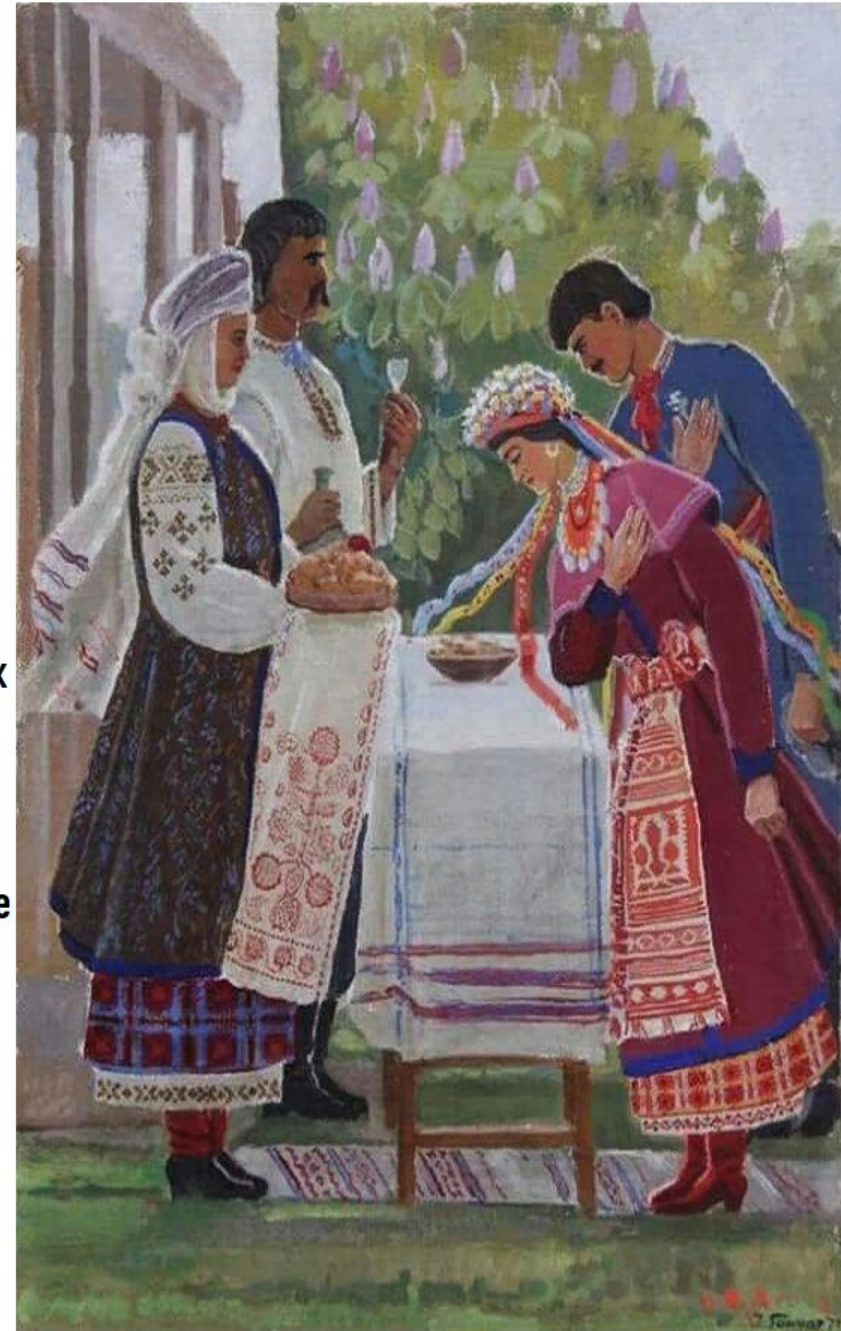
В основі укладання шлюбу в Україні в був договір (зговір, змовини, згода) між двома сторонами: батьками й родичами молодого та батьками і родичами молоді.

Посередниками між ними виступали довірені особи: сват або сваха.

друга половина XIX ст.

був поширений принцип національної ендогамії: українці одружувались з українцями і надзвичайно рідко – з росіянами, поляками, євреями чи представниками інших національних меншин .

Звичаєве право українців обмежувало укладання нерівних шлюбів і насамперед між багатими та бідними. Заможні господарі неохоче родичалися з біднотою, але й бідні селяни так само вважали за краще вибирати собі пару серед рівних

Нерівні шлюби

Одним із наслідків укладання “нерівних” шлюбів було прийматство.

Приймацтво

Поселення зятя в господарство тестя. Така практика загалом суперечила звичаєвому праву українців – патримоніальності шлюбу, коли син, одружуючись, залишався із своїми батьками, а донька «йшла у невістки».

Вона мала для цього соціально-економічну базу: це не тільки намагання поправити матеріальне становище за рахунок більш багатих сватів, а й компенсація дефіциту чоловіків у сім'ї нареченої

З волі батьків (з примусу)

В основі першого нерідко лежали меркантильні міркування батьків, і, зрозуміло, зять-приймак дуже часто потрапляв у кабалу до тестя.
(у південних районах України);
(на Волині, Прикарпатті)

Види приймацтва

За бажанням

Добровільне оселення зятя в родині тестя

За запрошенням

Зять запрошували в батьківську родину дружини нерідко тоді, коли там не було синів, або ж коли вони ще були малі, а сім'ю очолювала вдовиця. Коли зять приймала вдова, він ставав главою родини, одержуючи певні права на майно, яке належало батькам дружини.

На сьогодні сучасний стан функціонування сім'ї – критичний. Показниками такого стану виступають: катастрофічні погіршення матеріального благополуччя сім'ї, відсутність нормальних умов для її життєдіяльності, зниження народжуваності, динаміка розлучень, дисфункційний розвиток сім'ї, які проявляються в підвищенні сімейної напруги, незадоволеності, подавленні почуттів, співзалежності

Завдання для самоперевірки

1. Доведіть: сім'я-це соціальний інститут; соціальна група; як сукупність відносин
2. Які форми шлюбу існували в історичному розрізі?
3. Виберіть правильну відповідь: « Шлюбне коло, дедалі звужується,вилучаються , рідні брати і сестри, двоюрідні, троюрідні. Що характерно для:
а.) кровоспорідненної сім'ї; б.) проміскуїтету; в.) пуналуа;
4. Нуклеарна сім'я притаманна: а) індустріальному суспільству; б.) аграрному суспільству;
5. Продовжіть думку: Патрилокальна сім'я - це форма проживання, коли подружжя проживає разом з...
6. Продовжіть думку: Неолокальна сім'я притаманна подружжю яке проживає...
7. Дайте визначення поняттю *шлюб*
8. Продовжіть думку: До специфічних функцій сім'ї відносяться...
9. Яка група функцій сім'ї є змінною в історичному розрізі?
10. Визначте історичні типи відтворення населення
11. Які форми шлюбу в Україні існували?
12. Що таке приймацтво в Україні? Визначіть сутність цього поняття?
13. Опишіть приймацтво за запрошенням
14. Доведіть критичне функціонування сім'ї на фоні сучасних тенденцій.